

רב ארי קילסון: מראי מקומות- כתובות ק"ה

- (א) **מי שהלך למדה"י ואשתו תובעת מזונות וכו'** - ע' **בריטב"א** שהביא דעת הרמב"ם דדין זה דצריכה לישבע הוא דוקא באשה שהלך בעלה למדה"י, אבל אלמנה אין נותנין לה מזונות אלא בשבועה. וכ' הריטב"א דטעמו של הרמב"ם הוא משום דטפי יש לחוש לצררי בכה"ג, דטפי מתפיס איניש לצררי לאחר מיתה כדי שלא תתבזה אצל היתומים. אולם הריטב"א חולק על הרמב"ם בזה (ע"ש דראיותיו), וס"ל דגם אלמנה נותנין לה מזונות בלא שבועה כל זמן ששטר כתובה יוצאה מתחת ידה, ותשבע בסוף. וצ"ע מש"כ בביאור סברת הרמב"ם, שהרי הרמב"ם עצמו כ' סברא אחרת, דכ' (אישות י"ח, י"ט) דמה שאלמנה אינה נשבע הוא משום שהיא באה ליפרע מנכסי יתומים, וכל שבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה. [ואין משמע דכוונתו משום דבשעת מיתה יש לחוש טפי לצררי, וצ"ע.] **אולם** בטעם הרמב"ם גופא הק' **האבי עזרי** (אישות י"ח, ר'), דהא גם נפרעת שלא בפניו אין נפרעין אלא בשבועה (אע"פ שאינה גובה מיתומים), וא"כ לפי סברא זו גם בהולך למדה"י יש לומר כן, ולמה קי"ל דאי"צ שבועה. וביאר שיש חיוב יסודי בין החיוב מזונות שיש לו מחיים ובין החיוב שיש על יורשיו לאחר מיתתו. דהיינו, דכשהוא הולך למדה"י, הרי החיוב מזונות חל עליו בכל יום ביומו, דהיינו דמחוייב לזונה לאותו יום. וא"כ, כלפי חיוב זה אין לחוש להתפסת צררי, שהרי קודם זמן חיובו לא חיישינן לזה, וא"כ אין מקום לחייבה שבועה (משא"כ לנענין נפרעת כתובתה שלא בפניו, דאז הרי כבר חל החיוב כתובה, הרי בכה"ג חל החיוב מזונות בשעת גירושין, וא"כ שפיר יש לחוש לצררי). משא"כ באלמנה, חיוב מזונות שלה בא מחמת תנאי כתובה, הרי כבר חל החיוב מעיקרא, א"כ יש מקום לחוש לצררי אתפסה (וע"ש דכ' פירעון של אותו חיוב אלא לאחר מיתתו, אבל כיון דחל כבר החיוב מעיקרא, א"כ יש מקום לחוש לצררי אתפסה) (וע"ש דכ' באו"א קצת, דבאמת גם בכתובה גופא אין החיוב באמת חל עד לאחר מיתתו, ומה שהצריכו שבועה משום חשש התפסת צררי בחייו, זהו רק מקולי כתובה, וכיון דמזונות הוי מתנאי כתובה, ממילא יש בה דיני כתובה, וחייבת בשבועה).
- (ב) **חשבע בסוף ולא תשבע תחלה** - ובטעם הדבר, כ' **בשטמ"ק** בשם **תלמידי ר' יונה** דאין משיביעין אותה בתחלה, דכיון דלבסוף עתידין להשיבע אותה שלא התפיסה בעלה צררי, וגם שהיא לא לקחה כלום, לכן אינה צריכה לישבע עכשיו, כי לבסוף נגלגל עליה שלא הניח לה בעלה שום דבר למזונות. אבל אין משיביעין אותה מתחלה, שלא תקנו חכמים לה שבועה אלא כשתבא לגבות כתובתה, דהו"ל למשקל ולמיפק, אבל למזונות דלמיקם קמי' קאי, לא חייבהו חכמים בשבועה. **אולם** ע' **בחי' רעק"א** שהביא מהמהרי"ט דאפי' היכא דאין עתידין לישבע בשעת גביית כתובה, מ"מ אינה נשבעת בשעת גביית מזונות (וא"כ ע"כ אין הטעם דאין נשבעין משום דבלא"ה נשבעת לבסוף). וע' **בבית שמואל** (צ"ג, כ"ט) דביאר דהטעם דאינה נשבעת בתחלה הוא משום דהנכסים בחזקתה כלפי מזונות, ולכן בעצם אין שום מחייב לחייבה לישבע על המזונות, ורק היכא דנשבעת על הכתובה, אז מגלגלין עליה השבועה גם לגבי מזונות, אבל אם אין נשבעת עכשיו על הכתובה, ודאי אין נשבעת מתחלה על המזונות.
- (ג) **קוטמי נטיעה וכו'** - פי' **השטמ"ק** בשם **תלמיד הרשב"א** דכיון דנטיעה אין לו לא דמי אילן ולא דמי עצים, ומפני ישוב א"י גזרו שישלם עליה שתי כסף או ארבעה כסף כשהיא מבת שתי שנים.
- (ד) **גזירי גזירות שבירושלים היו נוטלין שכרן תשעים ותשע מנה מתרומת הלשכה** - וכן אי' לקמן (קו). דמגיהי ספרים היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. והק' **החזון איש** (אה"ע סי' קמ"ח לדף נד. ד"ה והנה אמרו), נהי דצורך מצוה היא, אבל אי"ז צורך להקדש, וא"כ איך נוטלין מעות מתרומת הלשכה כדי לשלם להם. וכ' דאפשר דמגיהי ספרים בכלל מלמדי הלכות של עבודות, שאם נשתבשו הגירסאות, ממילא יכשלו בהלכה. ולגבי גזירי גזירות דסוגיין, כ' דאפשר דאם יורגלו בגזל, א"כ יביאו מן הגזל למזבח, וא"כ שפיר הוי צורך מזבח.
- (ה) **אלא לא ספק, אע"פ שלא רצו, מוסיפין עליהן** - פי' **שטמ"ק** בשם **רש"י במהדר"ק**, דהיינו שלא רצו ליטול יותר, ורצו לצמצם עצמן במיעוט מזונות, מוסיפין להם בעל כרחם.
- (ו) **וכי תימא הני מילי היכא דלא שקיל מתרוייהו, וכו'** - יש לע', למה באמת אסרה תורה לשקול מתרוייהו, ומה ענין זה לשוחד, הרי לכאור' לא שייך שוחד אם נוטל מתרוייהו בשוה. וכ' **הפני יהושע** דאסרה תורה ליטול מתרוייהו משום דסופו ליטול מא' מהן (והוי כעין גזירה מדאורייתא, ויש לעי' בזה). וכעיי"ז כ' **הדרישה** (חומ"ט, א'), שלא תחלוק בין שוחד לשוחד. וע"ע **במאירי** (ד"ה עקר), שכ' "ואף כשמקבלו משני צדדין, מ"מ לכו נטה לזה ולזה, עד שנוטה להכריע ביניהם, ושלא לדונם בדין גמור". דהיינו, דנמצא שאינו דן על פי הדין, אלא ע"פ הנטי' שיש לו לכאור'.
- (ז) **הרי כבר נאמר לא תטה משפט - הק' ההפלאה**, דלמא אתי קרא לעבור עליו בב' לאוין, וכי תימא דכל היכא דאיכא למדרש דרשי', הא שאני הכא, דאם אמרי' דאינו לוקה על לאו דלא תטה משפט, משום דהוי לאו שאין בו מעשה, א"כ י"ל דהתורה אמרה שלוקה על הלאו דלקיחת שוחד. ותי' דבלא"ה אין מלקות, דהא הוי לאו שניתן להשבון, וכל לאו הניתן להשבון לא חייב בה מלקות, ולכן אין שייך לומר דכוונת התורה לעבור עליו בב' לאוין (מב' טעמים, א', משום מש"כ **תוס' בב"מ** [סא.]. דלא אמרי' לעבור עליו בב' לאוין היכא שאין מלקות, ב', משום דכל היכא דאיכא למדרש דרשי', ולא אמרי' לעבור עליו בב' לאוין). וכ' די"ל דזהו גופא המקור למש"כ **השו"ע** (חומ"ט, א') שצריך להשיב השוחד (ובזה כ' לדחות מש"כ **הסמ"ע** לדייק מדברי המחבר, שכ' המחבר דצריך להחזיר אם יתבענו, וכ' **הסמ"ע** דמשמע דאם אינו תובעו אי"צ להחזירו, כיון שבא לו ברצון הבעלים. וכ' ההפלאה דיש לדחות, דמש"כ המחבר דצריך להחזירו כשיתבענו, היינו ללמדנו שיש לו חיוב גמור בב"ד אם יתבענו, ולא רק חיוב לצאת ידי שמים, וכיון שיש לו חיוב גמור, לכן אינו לוקה [ולכאור' דוחק הוא לפרש כן, שהרי בלא"ה אין מלקות בזמן הזה, וא"כ מה חידש לנו המחבר, וצ"ע].

(ח) והן נוטלין שוה פרוטה ומסמין עיניהן, שנא' כי השוחד וכו'- כ' המהר"ם שי"ף דקרא זו משמע סמיון עינים ממש, דזהו הפירוש במעור עיני פקחים, משא"כ הא דיעור עיני חכמים, אי"ז משמע העינים ממש, אלא העינים של השכל, דאל"כ, מה ענין עינים של חכמים דוקא, אלא משמע דמיירי בעין החכמה, ולא בעין ממש. ומבואר מדבריו דשניהם אמת, שיש לו עיוור עינים ממש, וגם עיני השכל, וכן מבואר במהרש"א. וע' במשנה סוף פאה, דקתני דמי שלוקח שוחד, אינו נפטר מן העולם עד שעניו כהות, וגם בזה מפורש דהוי עינים ממש.

(ט) כיון דקביל ל"י שוחדא מיני, איקרבא ל"י דעת' לגבי, והוי כגופי- ע' בתומים (ט', א') שהביא מה שדן בשו"ת חות יאיר לענין אם יש איסור ליתן שוחד לגוי, וכ' התומים דהעולם נונהגים היתר בזה משנים קדמוניות. וכ' דלכאו' הסברא להתיר הוא מסוגיין, דהטעם של שוחד הוא משום שהוא חד, דהיינו דמקרב' דעת' גבי, וזהו בישראל, דקרובים אסורים לדון. אבל בבני נח, שכל הקרובים מותרים לדון, אין לך קירוב יותר מזה, והכל יודעין שדעת האב קרוב לבן יותר מאדם אחר שנותנים לו אלף דינרים, ומ"מ האב גוי כשר לדון בנו. וא"כ, אף ליתן שוחד להצדיק הצדיק יהי' מותר, דמ"ש מקרובים. וע"ש שנתקשה מהו הראי' באמת דמותר לבן נח לדון קרובו, דהא אפשר דרק מותר לו להעיד על קרובו, אבל למעשה נקט דמותר. אולם ע' במנחת חינוך (פ"ג, ה') שהביא דברי התומים, וכ' "ובמחכ"ת נעלם ממנו דברי הרמב"ן על התורה בפ' וישלח (ל"ד, י"ג)... מביא ירושלמי דבן נח שלקח שוחד נהרג, מבואר דהוזהר על זה, והוא בכלל הדינין".

(י) אפי' שוחד דברים נמי- ע' בב"ח (חור"מ ט', ד') שהביא ד' שיטות בזה- א) שי' הרמב"ם, דמשמע דדרשה גמורה היא, ומדינא היא דפסול לדון. ב) דייק הב"ח מדברי תוס' דס"ל שאינו אלא חומרא בעלמא, דהא כ' תוס' לענין הא דפרח גרפא, ולמאן דרחים, וכו', דאינו אלא חומרא בעלמא, ומשמע להב"ח דעל כל דברים אלו דסוגיין קאי. וכן הביא מהמרדכי ומהמהרי"ק, וכ' דהמהרי"ק כ' בשם בהמרדכי דכל מקום דקאמר "פסילגא לך" אינו אלא חומרא. ג) דייק מדברי תוס' בסנהדרין (ח). שיש חילוק בין הצוירים, דהא דר' ישמעאל בר' יוסי, למשל, שהביא לו אריס' כנא דפירי, דשלו נטל, אלא שהביא לו שלא בזמנו, אי"ז אסור מעיקר הדין, דהא לא קיבל ממנו כלום. אבל הך דפרח גרפא, וכסיי' רוקא, דעשה לו מלאכה ושירות, בזה שפיר י"ל דעשה לו טובה מפני שצריך לדון לפניו, ולכן הוי שוחד. וכן הא דנתן ראשית הגו לר' ישמעאל בן אלישע, שהרי יכול ליתן לכהנים אחרים. ומשמע דס"ל להב"ח דגם אלו שאסורין מן הדין, הוי זה מדין שוחד דברים, ולא מדין שוחד ממון, ויש לעי' בזה. ד) שי' הטור, דמשמע דכולל הא דראשית הגו גם בהם שאינם אלא חומרא בעלמא, ויש לעי' במאי פליגי בזה.

(יא) לא קביל מיני, א"ל פסילגא לך לדינא- ק', אם לא הי' דן אותו, א"כ למה באמת לא קביל מיני. וכ' בהג"י יעב"ץ דמה שאמר דפסילגו לך לדינא, היינו לדון בלבד, בתורת יחיד מומחה, אבל לא הי' פסול לדונו גם בב' אחרים. וכ' דבלא"ה צריכים לומר כן, דהא למה נקט זוגא דרבנן, הרי לכאו' צריך להביא ג' אחרים לדונו, אע"כ שהי' הוא דן עמהם, ולכן לא קביל מיני (אבל מ"מ לדון אותו ביחידות, זה לא הי' רוצה לעשות, ולכאו' משום שהי' רוצה להביאו ולהטיב לו, ויש לעי' מהו החילוק בין לדון יחיד ובין לדון עם אחרים לענין זה). וע"ש במהרש"א דצידד לומר כן, אבל כ' דלשון הגמ' לא משמע שהוא ישב בהדיהו, ולכן הוא פ"י דהני זוגא דרבנן מומחין היו, ובעצם הי' גם א' יכול לדון בפנ"ע, אלא שהי' רוצה לדעת אם השנים מכוונים לדעתו לזכותו או לא. ובהערות להגר"ש תי' עיקר קו' היעב"ץ באו"א, דכיון דמה דהקדים לו הכנתא דפירי הי' משום דסבר דע"י כן יפסוק לו הדין לטובתו, א"כ אם נטלו ושוב לא הי' דיין שלו, א"כ נמצא דהוי בזה סרך של גזל, ולכן לא נטלו. אבל כ' דלגבי מעשה דר"י בן אלישע דלקמן אין פשוט כ"כ ליישב כן, שהרי אם טובת הנאה אינה ממון, א"כ לא לקח ממנו כלום, וא"ש רק למ"ד טוה"נ ממון, וצ"ע.

(יב) פסילגא לך לדינא- כ' היעב"ץ (הוצאת וגשל) דליכא למידק מזה דאם לא הי' מייתי ל"י לא הי' פסול ל"י, אע"ג דאריסי' הוא ומקרב דעת' לגבי, דדלמא באמת לא הי' דאין ל"י בלא"ה, דהא גם ע"י מה שהביא לו אינו אלא חומרא בעלמא, וא"כ אולי כי לא אייתי נמי אולי הי' מחמיר, או מעשה שהי' כך הי', וליכא למשמע מיני כלל.

(יג) בהדי דקאזיל ואתי אמר אי בעי טעין הכי- ע' בקובץ מאמרים (א', אות ו'), שכ' דלא תעשה דשוחד נאמר על כל אדם. ולכאו' תמוה, האם משום הנאת פרוטה שהי' לצדיק וחכם מבעל הדין, נשתנית דעתם, וידונו דין שקר. אבל התורה מעידה שכן הוא, ולכן צ"ל שהוא חוק הטבע בכחות נפש האדם, כי הרצון שפיע על השכל, וגם רצון היותר קטן יוכל להטות איזה נטי' גם את השכל היותר גדול, וצ"י לגמרא כאן בעמוד ב', ש"י הנאה כל דהו שהגיעה להם מאדם, הרגישו תיכף נטי' בשכלם לומר דמטי היתר הכי. ועי"ז ביאר הא דהחכמים גדולים של אימות העולם לא היו יכולים לעמוד על האמת הפשוטה של העולם, שהרי יש להם שוחד כ"כ חזק שמעור עיניהם, ואינם יכולים לראות האמת כלל. אולם ע' בחזון איש (אמונה ובטחון, פרק ג', אות ל'), שיש לו השקפה אחרת בסוגיין, וכ' דברים מלהיבים, דא"א לומר על החכם שיש לו איזה נגיעות, ועצת היצר הוא, כדי שלא ישמע אדם לדעת חכמים. והוא ביאר דשוחד הוא ענין מיוחד, שהתורה תיעבתו, ובהיות שהסתכל באורייתא וברא עלמא, לכן חייב התורה כח בשוחד לעור ולסלף, ולהזהיר לברוח ממנו. וכיון דדין תורה הוא, א"כ אף שלחכמים אין להם נגיעה של מנהג העולם, מ"מ הסיירה התורה מחסה החכמה לענין זה, דאם יעבור באיסור שוחד, ממילא הי' לא עיוור העינים. אולם צ"ע, דלפי מה דמבואר בראשונים שריב"ז חמיר על עצמו, ולא הי' מעיקר הדין, א"כ לכאו' לפי החזו"א צריך להיות שלא יהי' לו שום נגיעות, דהא רק משום דין שוחד יש לו נגיעות, וא"כ למה הרגיש בעצמו נטי' לצד אריסי', וע"ש שכ' דבאמת גם לענין מדת חסידות שייך הענין של שוחד, דניתן כח בשוחד של מדת חסידות לעור החסיד. והוסיף דשוחד אינו מהמשפטים אלא מהחקים, שהרי לא אסרה תורה הוראה לעצמו, ואדם רואה טריפה של עצמו, אף אם הוא דל וכל חייו תלויין בו, ואם יורה להתיר וא' יהרהר אחריו כי הפסד ממנו העצמות, הרי זה מן המהרהרים אחר רבם, ואנו בטוחים בחכמים שהנם מהרומים מפחיתות כאלה [אולם צ"ע, ק, הרי גם מי שאינו חכם יכול להורות לעצמו, ואולי י"ל דמ"מ, אם הוא דבר שבאמת צריך הוראה, אין מי שאינו חכם יכול להורות לעצמו, ואם הוא דבר פשוט, אולי בזה אין שייך החשש כ"כ, וצ"ע]. [ובאמת יש לעי' בדבר זה לפי הק"מ, למה יכול לפסוק על טריפה, וכו', שלו, וצ"ע]. אולם עדיין צ"ע, הא חז"ל (סנהדרין יח:) פסלו מלך וכה"ג מלישב בעיבור השנה, המלך משום אפסניא, והכה"ג משום צינה, ולמה, הרי אם אמר' דאין שייך נגיעות בחכמים, וודאי הי' צריך להיות (עכ"פ לכתחלה) שיהי' כה"ג ומלך חכמים גדולים, וגם ודאי הדין הוא דכולם פסולים מלישב בעיבור, ולא אסרו רק הרשעים בלבד, לפי"ז למה, הרי אין שייך נגיעות בהם. וכ' החזו"א דגם עיבור שנה נקרא משפט, וכמבואר בריש פ"ג דר"ה (ואף דשם בקידוש החודש מיירי, מ"מ דינם שוה), וא"כ ממילא נכלל בגזזה"כ דשוחד, ושפיר יהי' לו נטיית הדעת, מכח המציאות של שוחד.

לימוד מסכת כתובות מוקדש : לע"נ ר' חיים יהודה ב"ר אליעזר ז"ל
IN MEMORY OF MR. HERBY STAVSKY